

تبیین جامعه‌شناختی عوامل اجتماعی- اقتصادی مؤثر بر افت تحصیلی متعلمین مکاتب دولتی شهر هرات

احمد جواد اصیل

نامزد پوهنیار، دیپارتمنت جامعه‌شناسی، پوهنځی علوم اجتماعی، پوهنتون هرات، هرات، افغانستان.

<https://orcid.org/0009-0008-7256-5824-ahmadjawadasil@hu.edu.af>

<https://doi.org/10.69892/jawzjanan.2024.52>

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۸ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱/۱۸)

چکیده

افت تحصیلی یکی از معضلات جوامع امروزی است که با وجود سرمایه‌گذاری‌های گسترده اقتصادی و اجتماعی در حوزه تعلیم و تربیه، همچنان یک تعداد از متعلمین با آن مواجه می‌شوند. این تحقیق به هدف تبیین جامعه‌شناختی عوامل اجتماعی مؤثر بر افت تحصیلی متعلمین مکاتب دولتی شهر هرات انجام شده است. اهمیت این مطالعه در شناسایی علل اصلی و فرعی این پدیده و ارائه راهکارهای علمی برای کاهش آن و ضرورت بررسی این مسأله ناشی از تأثیرات منفی آن بر توسعه فردی و جمعی است. نوعیت این تحقیق نسبت به معیار گردآوری و تحلیل داده‌ها، کمی و روش آن پیمایشی است. جامعه آماری آن شامل متعلمین ذکور مکاتب شهری هرات است که به تعداد ۳۸۰ دانش‌آموز به‌عنوان نمونه به روش نمونه‌گیری احتمالی انتخاب و با استفاده از پرسش‌نامه لیکرت داده‌ها از نزدشان گردآوری شده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و ویژگی‌های فردی متعلمین هر کدام به درجات مختلف تأثیرگذار بر افت تحصیلی‌اند. در نتیجه، این تحقیق ضرورت توجه به عوامل چندبعدی مؤثر بر افت تحصیلی را برجسته می‌کند و نشان می‌دهد که افت تحصیلی برآیند تعامل چندین عامل وابسته به هم است.

کلمات کلیدی: افت تحصیلی، افغانستان، تحلیل جامعه‌شناختی، عوامل اجتماعی- اقتصادی، متعلمین، هرات.

Sociological Explanation of Socio- Economic Factors Affecting Academic Decline of Students in Public Schools of Herat City

Ahmad Jawad ASIL

Bachelor, Department of Sociology, Faculty of Social Science, Herat University, Herat, Afghanistan.

<https://orcid.org/0009-0008-7256-5824> -ahmadjawadasil@hu.edu.af

<https://doi.org/10.69892/jawzjanan.2024.52>

(Received: 22/01/2025 - Accepted: 06/03/2025)

Abstract

Academic failure is a significant challenge in contemporary societies. Despite substantial economic and social investments in education, a considerable number of students still experience academic failure. This research aims to explain the sociological aspects of the social factors affecting the academic failure of students in Herat City public schools. The importance of this study lies in identifying the main and secondary causes of this phenomenon and providing scientific solutions to reduce it. The necessity of investigating this issue stems from its negative effects on individual and collective development. This research is quantitative in terms of data collection and analysis criteria, and its method is survey-based. The statistical population includes male students from urban schools in Herat, in which 380 students were selected as a sample by probability sampling method, and data were collected from them using a Likert questionnaire. The findings of this research indicate that social, economic, and individual characteristics of students each have varying degrees of influence on academic failure. As a result, this research highlights the need to pay attention to the multi-faceted factors affecting academic failure and shows that academic failure is the outcome of the interaction of several interdependent factors.

Keywords: *Academic Failure, Afghanistan, Herat, Sociological Analysis, Social-Economic Factors, Students.*

مقدمه

افت از نظر لغوی به معنی کمبود، کمی، افتادن و برخاستن، کم و کاست و نقصان است (عمید، ۱۳۸۹، ص. ۲۲۰). در اصطلاح آموزشی می‌توان به معنای ناکام شدن، چانس خوردن، نزول کردن، ترک تحصیل و عدم کسب مهارت‌های کافی و دانش در محیط‌های آموزشی تعریف کرد. «اصطلاح افت یا اتلاف در آموزش و پرورش از زبان دانشمندان اقتصاد گرفته شده و آموزش را به صنعتی تشبیه می‌کنند که بخشی از سرمایه و مواد اولیه‌ای را که باید به محصول نهایی تبدیل می‌شد تلف نموده و نتیجه مطلوب و مورد انتظار را به بار نیاورده است» (امین‌فر، ۱۳۶۵، ص. ۸). بنابر تعریفی که از افت تحصیلی خاصاً با نگاه اقتصادی ارائه شد و نسبت به پیامدهای نامطلوبی که پدیده افت تحصیلی در بین جوامع بشری داشته است، می‌توان آن را به عنوان یک مشکل و مسأله اجتماعی در جامعه هرات قلمداد نمود؛ زیرا می‌تواند در شهر هرات تبعات و تأثیرات منفی زیادی در سطوح فردی و اجتماعی در پی داشته باشد. چنانچه مشاهده می‌شود؛ متعلمینی که افت تحصیلی دارند و یا ترک تحصیل می‌کنند با محدودیت‌ها و چالش‌های فراوانی مانند نبود زمینه‌های کاری، کارهای سخت، مزد کم و غیره روبه‌رو هستند. به صورت کل عقب‌ماندگی فردی و جمعی برابند تأثیرات مستقیم افت تحصیلی و شکل‌گیری پدیده‌های اجتماعی دیگر مانند: اعتیاد به مواد مخدر، خشونت‌های فیزیکی، بی‌کاری، بی‌برنامه‌گی، مصرف‌گرایی، سرقت، مهاجرت و غیره از جمله تأثیرات غیر مستقیم افت تحصیلی اند.

حالا سؤال خلق می‌شود که چرا با این‌که موفقیت تحصیلی می‌تواند مزیت‌های گوناگونی برای متعلمین و جامعه داشته باشد؛ اما بازهم یک تعداد از متعلمین توجه به پیشرفت تحصیلی ندارند و برعکس بیشتر افت و شکست تحصیلی را تجربه می‌کنند؟ اگر بخواهیم با نگاه جامعه‌شناسانه به این سؤال پاسخی نسبتاً مطلق ارائه کنیم، قبل از هر چیزی نیاز به تحقیق و بررسی میدانی در متن جامعه هرات داریم؛ اما اگر متکی با نظریات جامعه‌شناسان و نتایج تحقیقات کار شده در جوامع دیگر پاسخ بدهیم، چنین فرض می‌کنیم که پدیده افت تحصیلی به یک عامل بستگی ندارد که بتوانیم به سادگی آن عامل را شناسایی و کنترل کنیم؛ بلکه دارای عوامل گوناگونی می‌باشد که این پدیده را شکل می‌دهند. چنانچه که جامعه‌شناسانی چون مارکسیت‌ها و طرفداران دیدگاه کنش متقابل نمادین؛ شرایط اجتماعی جامعه، ساختار نظام تحصیلی، رفتار تبعیض‌آمیز معلمان در مقابل متعلمین فقیر و ضعیف، شیوه تدریس و نقش معلمان را عامل افت تحصیلی می‌داند و طرفداران نظریه طبقه اجتماعی، تأکید بر نقش پایگاه اجتماعی و اقتصادی دارند و بر این باور اند که شرایط بد اقتصادی و اجتماعی منجر بر

افت تحصیلی می‌شود (کوئن، ۱۳۹۰، ص. ۱۹۸). در مقابل این نظریات، نظریه ترکیبی که شامل نظریه کلمن، نظریه اتکینسون در خصوص انگیزه پیشرفت و نظریه مک‌لند در خصوص انگیزه پیشرفت می‌شود، ویژگی‌های روحی، روانی، ذهنی، رفتاری و اجتماعی متعلمین را عامل افت و یا موفقیت تحصیلی دانسته و بر این باور اند که فرهنگ متعلم، آرمان‌ها و عزت نفس متعلم، انگیزه پیشرفت متعلم، انتظارات و مشوق متعلم، ارزش‌های متعلم و ویژگی‌های فردی دیگر متعلم منجر بر افت و یا موفقیت تحصیلی‌اش می‌شود. (شارع پور، ۱۳۹۲، ص. ۲۰۱). از طرفی تحقیقات کار شده نیز بیانگر این مسأله اند که شکل‌گیری پدیده افت تحصیلی منوط بر یک عامل نیست چنان‌چه که نتایج تحقیق فتی و همکارانش (۱۳۹۲)، نشان می‌دهد که متغیرهای چون: جنسیت، محل بودباش، وضعیت تاهل و سن عامل افت تحصیلی اند. همین‌گونه، نتایج تحقیق زارع شاه آبادی (۱۳۸۱)، نشان می‌دهد که عواملی چون فشارهای خانوادگی، سطح سواد والدین، میزان درآمد ماهوار، شغل و تعداد اعضای خانواده و کارکردن نیمه وقت متعلم تأثیرگذار بر افت تحصیلی‌اند.

به‌صورت کل عوامل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، روان‌شناختی، آموزشی، تکنالوژیکی و غیره منجر به شکل‌گیری پدیده‌ای افت تحصیلی می‌شود. نسبت به محدودیت‌ها و عدم توانایی بررسی تمام ابعاد و عوامل افت تحصیلی در این تحقیق و به دلیل این‌که نقش عوامل اجتماعی و اقتصادی بر افت تحصیلی نسبت به ابعاد دیگر بیشتر است، در این تحقیق بُعد اجتماعی و اقتصادی آن را مورد بررسی قرار می‌دهیم. برای توجیه این گزاره (نقش عوامل اجتماعی و اقتصادی) بیشتر است، متکی می‌شویم به نتایج تحقیقات عالی‌خانی و همکارانش (۱۳۸۵)، نتایج تحقیق افشاری (۱۳۹۵) و ده بزرگی (۱۳۸۲)، نشان می‌دهند عوامل اجتماعی مانند میزان تحصیلات والدین، شغل والدین، درآمد خانوادگی، محل سکونت، چگونگی تربیت کودک، داشتن و یا نداشتن هدف، روابط خوب والدین با فرزندان، تأثیرگذاری زیادی بر عملکرد تحصیلی دارند. و بر حسب افاده از نظریه جامعه‌شناسان تأثیرات عوامل اجتماعی و اقتصادی بر افت تحصیلی در بین کشورهای عقب‌مانده به دلیل فقر اقتصادی، مشاغل زیاد در محیط خانواده، زیادبودن تعداد خانواده و عدم رسیدگی به نیازهای همه فرزندان بیشتر است (دسترنج، بلوکی و موزن، ۱۳۹۲، ص. ۲۴۶). از آنجا که میدان تحقیق این پژوهش جز کشورهای عقب‌مانده است پس تمرکز بر این ابعاد بهتر می‌تواند مسأله را تبیین کند.

از طرف دیگر چون با مطالعه پیشینه‌ها نمی‌توانیم مسأله افت تحصیلی را تبیین و سؤالات خود را پاسخ بدهیم چرا که این تحقیقات در کشورهای دیگر کار شده‌اند که شرایط شان با جامعه هرات فرق می‌کند و نسبت به آنچه درباره پیامدهای افت تحصیلی بیان شد که سبب

عقب‌ماندگی فرد و جامعه می‌شود، پس جداً نیاز و ضرورت است، پیرامون این مسأله یک تحقیق میدانی در شهر هرات از مجرای اکادمی به روش علمی کار شود تا در قدم اول علل و وضعیت آنی مسأله تبیین و در قدم آتی چاره‌جویی برای مدیریت مسأله شود.

در نتیجه، به نظر می‌رسد که رابطه بین عوامل اجتماعی، اقتصادی و فردی با افت تحصیلی وجود دارد. بر این اساس، هدف این تحقیق در قدم نخست پاسخ به این سؤالات است که چه عوامل اجتماعی-اقتصادی بر افت تحصیلی متعلمین مکاتب شهر هرات مؤثر است؟ و چه نوع رابطه‌ای بین پایگاه اقتصادی و ویژگی‌های فردی متعلمین با افت تحصیلی آن‌ها وجود دارد؟ و در قدم بعدی شریک‌سازی نتایج بدست آمده تحقیق با نهادهای مرتبط از جمله معارف و خانواده‌ها در شهر هرات است.

این پژوهش نسبت به معیار ماهیت تحقیق (علّی و توصیفی) و نسبت به معیار گردآوری و تحلیل داده‌ها (کمی و پیمایشی) می‌باشد که به‌طور مستقیم با استفاده از پرسشنامه پنج گزینه‌ای لیکرت اطلاعات از نزد متعلم جمع‌آوری شده‌است. دلیل انتخاب نوع کمی و روش پیمایشی، گستردگی جامعه‌آماري و مسأله مورد مطالعه است. جامعه‌آماري این تحقیق شامل متعلمین ذکور مکاتب دولتی شهر هرات می‌شود که در مرحله اول از میان مکاتب دولتی شهر هرات از بعضی نواحی دو مکتب و از بعضی یک مکتب بر حسب شرایط توزیع متغیرهای مستقل و وابسته این تحقیق در میان جامعه، به روش نمونه‌گیری احتمالی (خوشه‌ای) انتخاب شده و در مرحله بعدی از میان نوزده مکتب انتخاب‌شده، ۳۸۰ متعلم از صنوف دهم الی دوازدهم مطابق به جدول مورگان انتخاب شده‌اند. دلیل انتخاب متعلم صنوف دوره لیسه مکاتب فوق، داشتن توانایی بهتر در پاسخگویی سؤالات و در درک و تحلیل متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق فوق است. بر حسب پیشنهاد ژیل و ویو و بنابر در دسترس بودن چارچوبی از جامعه‌آماري، شانس انتخاب شدن یکسان همه واحدهای جامعه و تغییر اندک متغیر از یک خوشه تا خوشه دیگر، از روش نمونه‌گیری احتمالی و خوشه‌ای استفاده شده‌است. بعد از گردآوری داده‌های میدانی، از برنامه SPSS به هدف تحلیل و طبقه‌بندی داده‌ها، تعیین شاخص‌های مرکزی و پراکندگی، آزمون فرضیه‌ها و سنجش رابطه متغیرها استفاده شده‌است.

الف) یافته‌های تحقیق

۱. توصیف متغیرهای تحصیلی جمعیت مورد مطالعه

در این پژوهش سه متغیر جمعیت‌شناختی و تحصیلی از جمله نمره حاضری، درآمد ماهوار و سواد والدین متعلم توصیف و تحلیل شده است و نتایج هر یک به شرح ذیل است: بر حسب

نمرهٔ حاضری، ۱۰۳ نفر اول تا دهم نمره، ۱۱۴ نفر یازدهم تا بیستم نمره، ۷۶ نفر بیست و یکم تا سیام نمره، ۸۷ نفر بالاتر از سیام نمره اند. برحسب درآمد ماهوار اعضای خانواده متعلم، ۸۹ متعلم درآمد ماهوار بین ۵ تا ۱۰ هزار داشتند، ۱۳۲ تن درآمد ماهوار بین ۱۰ تا ۱۵ هزار، ۹۷ تن درآمد ماهوار بین ۱۵ تا ۲۰ هزار و ۶۲ متعلم بالاتر از ۲۰ هزار درآمد ماهوار داشتند. برحسب سواد والدین، ۹۷ متعلم والدین بی سواد، ۹۸ متعلم والدینی با سطح سواد ابتدایی، ۱۲۰ متعلم والدینی با سطح سواد متوسط و ۶۵ متعلم والدینی با سطح تحصیلات عالی داشتند.

۲. توصیف شاخص کمی عوامل اجتماع

شاخص کمی عوامل اجتماعی متشکل از معرف‌های چون: «تشویق والدین»، «حمایت والدین»، «تعامل خوب والدین»، «داشتن دوستان خوب»، «ارزیابی والدین»، «فرستادن به صنف‌های تقویتی»، «تعامل با دوستان موفق»، «شرایط اجتماعی»، «خرده فرهنگ‌ها» و غیره است. نتایج بدست آمده از این شاخص به شرح ذیل است.

جدول ۱. شاخص کمی عوامل اجتماعی

۳.۳۴	میانگین
۵	مد
۱.۱۳	انحراف معیار
۱۷۷-	خمیدگی
۱۲۵.	خطای خمیدگی
۱.۰۴-	کشیدگی
۲۵۰.	خطای کشیدگی

جدول شماره (۱) مشخص کننده شاخص کمی عوامل اجتماعی است. نتایج بدست آمده در آن نشان می‌دهد که میانگین اطلاعات بدست آمده از نزد پاسخگویان در حد ۳.۳۴ است که با توجه به مقیاس طیف پنج مرحله‌ای لکرت، داده‌ها از منفی‌ترین گزینه به سمت گزینه مثبت، بین گزینه «بی نظر» و «موافق» قرار می‌گیرد. مد و یا نما در این شاخص مساوی با ۵ می‌باشد و نشان می‌دهد که بیشتر پاسخ‌های افراد بر روی گزینه «کاملاً موافق» است. نقطه اصغری در این شاخص مساوی به ۱ می‌باشد که مطابق به طیف آزمون این شاخص بر روی گزینه

«کاملاً مخالف» قرار می‌گیرد و از طرف دیگر نقطه اعظمی در این شاخص مساوی به ۵ است و بیانگر اینست که برخی از داده‌ها بر روی گزینه «کاملاً موافق» نیز قرار گرفته است. انحراف معیار در این شاخص مساوی به ۱.۱۳ است یعنی متوسط پراکندگی پاسخ‌ها در دو سمت در همین حد است. کجی در این شاخص مساوی به ۰.۱- است از آنجا که منفی است نشان می‌دهد که داده‌ها در حد کمی به سمت چپ از میانگین خمیده اند. میزان کشیدگی در این شاخص مساوی به ۱.۴- است از آنجا که منفی است نشان می‌دهد که داده‌ها در اطراف میانگین پراکنده شده‌اند. از آنجا که خطای چولگی و کشیدگی برابر شده‌است با ۰.۱ و ۰.۲ و از ۲+ و ۲- کوچک‌تر و بزرگ‌تر نیست، می‌توان گفت شاخص شکل نرمال دارد. در نتیجه با توجه به انحراف معیار و میانگین داده‌ها، توافق نظر بین متعلم در باره رابطه این شاخص با افت تحصیلی وجود دارد.

۳. توصیف شاخص کمی پایگاه اقتصادی

مولفه‌های این شاخص عبارت از «تغذیه نامناسب»، «فقر»، «میزان درآمد والدین»، «عدم برآورد شدن نیازهای مادی»، «شغل والدین»، «مکان مناسب برای درس خواندن» و «مشکلات معیشتی» است.

جدول ۲. شاخص کمی پایگاه اقتصادی

۳.۳۷	میانگین
۵	مد
۱.۱۵۷	انحراف معیار
-۰.۴۳۹	کجی
۰.۱۲۵	خطای کجی
-۰.۸۲۶	کشیدگی
۰.۲۵۰	خطای کشیدگی

جدول شماره (۲) مشخص‌کننده شاخص کمی پایگاه اقتصادی است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که میانگین اطلاعات در حد ۳.۳۷ است که با توجه به مقیاس طیف پنج مرحله‌ای لکرت، داده‌ها از پایین‌ترین گزینه به سمت گزینه بالا، بین گزینه «بی‌نظر» و «موافق» قرار می‌گیرد. مد و یا نما در این شاخص مساوی با ۵ می‌باشد و نشان می‌دهد که بیشتر پاسخ‌های افراد بر روی گزینه «کاملاً موافق» است. نقطه اصغری در این شاخص مساوی به ۱ و نقطه اعظمی مساوی به ۵ است. انحراف معیار در این شاخص مساوی به ۱.۱۵ است؛ یعنی متوسط پراکندگی پاسخ‌ها در دو سمت در همین حد است. خمیدگی در این شاخص

مساوی به ۰.۴- است از آنجا که منفی است نشان می‌دهد که داده‌ها در حد متوسط به سمت بالا تجمع و به سمت پایین از میانگین خمیده‌اند. همین‌گونه میزان کشیدگی در این شاخص مساوی به ۰.۸- است از آنجا که منفی است نشان می‌دهد که پراکندگی داده‌ها در طراف میانگین در حد شدید وجود دارد. از آنجا که خطای چولگی و کشیدگی برابر شده است با ۰.۱ و ۰.۲ و از ۲+ و ۲- کوچک‌تر و بزرگ‌تر نیست، می‌توان گفت این شاخص شکل نرمال دارد. در نتیجه، با توجه به انحراف معیار و میانگین داده‌ها پاسخ متعلم در باره این شاخص در حد متوسط و متمایل به سمت بالا است و متعلم توافق نظر دارند که رابطه بین پایگاه اقتصادی و افت تحصیلی در بین جمعیت نمونه وجود دارد.

۴. توصیف شاخص کمی ویژگی‌های متعلمان

معرف‌های این شاخص عبارت از «بی‌علاقگی متعلم»، «نگرش منفی متعلم به درس»، «غیبت متعلم در صنف»، «پایین بودن ضریب هوشی متعلم»، «مشکلات جسمانی متعلم»، «بی‌تفاوتی متعلم»، «نگرانی متعلم» و «عزت نفس متعلم» است.

جدول ۳. شاخص کمی ویژگی‌های متعلمین

۳.۵۶	میانگین
۴	مد
۰.۹۷۷۶۶	انحراف معیار
۰.۸۰۸	خمیدگی
۰.۱۲۵	خطای خمیدگی
۰.۱۹۳	کشیدگی
۰.۲۵۰	خطای کشیدگی

جدول شماره (۳) مشخص‌کننده شاخص کمی ویژگی‌های متعلمین است. نتایج بدست آمده در این جدول نشان می‌دهد که میانگین اطلاعات بدست آمده از نزد پاسخگویان در حد ۳.۵۶ است که با توجه به مقیاس طیف پنج مرحله‌ای لکرت، داده‌ها از پایین‌ترین گزینه به سمت بلندترین گزینه، بین گزینه «بی‌نظر و موافق» قرار می‌گیرد. مد و یا نما در این شاخص مساوی با ۴ می‌باشد و نشان می‌دهد که بیشتر پاسخ‌های افراد بر روی گزینه «موافق» است. نقطه اصغری در این شاخص مساوی به ۱ و نقطه اعظمی مساوی به ۵ است. انحراف معیار در

این شاخص مساوی به ۰.۹۷ است که بیانگر پراکندگی زیاد داده‌ها است. خمیدگی در این شاخص مساوی به ۰.۸۰ است از آنجا که مثبت است نشان می‌دهد که داده‌ها در حد شدیدی به سمت راست از میانگین خمیده‌اند. میزان کشیدگی در این شاخص مساوی به ۰.۱۹ است از آنجا که مثبت است، داده‌ها در اطراف میانگین تراکم دارند. از آنجا که خطای خمیدگی و کشیدگی برابر شده‌است با ۰.۱ و ۰.۲ و از ۲+ و ۲- کوچک‌تر و بزرگ‌تر نیست می‌توان گفت شاخص شکل نرمال دارد. در نتیجه با توجه به انحراف معیار و میانگین داده‌ها پاسخ متعلمین درباره این شاخص در حد متوسط و متمایل به سمت بالا است. یعنی متعلمین توافق نظر دارند که ویژگی‌های روحی و جسمانی متعلمین می‌تواند تاثیرگذار بر افت تحصیلی شان در بین جمعیت نمونه باشد.

۵. توصیف شاخص کمی افت تحصیلی

معرف‌های این شاخص عبارت از «علاقمندی به ادامه تحصیل»، «میزان ناکامی در هر صنف»، «لذت از محیط درسی»، «دوست داشتن مضامین»، «علاقمندی به ترک تحصیل»، «موفق بودن در زندگی تحصیلی»، «میزان نمرات»، «علاقمند به برنامه‌های تقویتی» و «میزان مطالعه روزانه» است.

جدول ۴. شاخص افت تحصیلی

۴.۲۵۸۷	میانگین
۴.۴۰	مد
۰.۶۳۰۹۵	انحراف معیار
-۰.۴۰۸	خمیدگی
۰.۱۲۵	خطای چولگی
۰.۵۳۸	کشیدگی
۰.۲۵۰	خطای کشیدگی

جدول شماره (۴) مشخص کننده شاخص افت تحصیلی متعلمین است. نتایج بدست آمده در آن نشان می‌دهد که میانگین اطلاعات بدست آمده از نزد پاسخگویان در حد ۴.۲۵ است که با توجه به مقیاس طیف آزمون این شاخص، داده‌ها از پایین‌ترین گزینه به سمت بالاترین گزینه، بین گزینه «متوسط» و «زیاد» قرار می‌گیرد. مد ویا نما در این شاخص مساوی با ۴ می‌باشد و نشان می‌دهد که بیشتر پاسخ‌های افراد بر روی گزینه «متوسط» مطابق به طیف این شاخص تکرار شده است. نقطهٔ اصغری در این شاخص مساوی به یک و نقطهٔ اعظمی مساوی به

۶ است. انحراف معیار در این شاخص مساوی به ۰.۶ و نشان دهنده پراکندگی کم به اطراف میانگین است. خمیدگی در این شاخص مساوی به ۰.۴- است از آنجا که منفی است، داده‌ها در حد متوسط به سمت پایین از میانگین خمیدگی دارند. همین‌گونه میزان کشیدگی در این شاخص مساوی به ۰.۵ است از آنجا که مثبت است نشان می‌دهد که تراکم داده‌ها در حد متوسط به اطراف میانگین است. از آنجا که خطای خمیدگی و کشیدگی برابر شده است با ۰.۱ و ۰.۲ و از ۲+ و ۲- کوچک‌تر و بزرگ‌تر نیست، می‌توان گفت شاخص شکل نرمال دارد. در نتیجه با توجه به انحراف معیار و میانگین داده‌ها، پاسخ متعلمین درباره این شاخص در حد متوسط و متمایل به سمت بالا است.

ب) بحث و تجزیه و تحلیل روابط بین متغیرها

جدول ۵. بررسی رابطه بین افت تحصیلی و درآمد ماهوار والدین

شدت ضریب همبستگی اسپرمن	۰.۶
میزان معنی‌داری	۰.۰۱۸

طوری‌که در جدول شماره (۵) مشاهده می‌شود، رابطه همبستگی بین شاخص افت تحصیلی و میزان درآمد ماهوار والدین در حد متوسط مساوی به ۰.۶ با میزان معنی‌داری ۰.۰۱۸ است. در نتیجه استنتاج می‌شود که بین شاخص افت تحصیلی متعلمین و میزان درآمد ماهوار والدین‌شان رابطه وجود دارد. از آنجا که این رابطه معنی‌دار است، می‌توان آن را به جامعه آماری تعمیم داد، این فرضیه را تأیید کرد و چنین بیان کرد که میزان درآمد والدین تأثیرگذار بر افت تحصیلی است و به هر اندازه که سطح درآمد ماهوار حامیان مالی متعلمین بیشتر باشد، افت تحصیلی کم‌تر و موفقیت تحصیلی بیشتر حاصل می‌شود.

جدول ۶. بررسی رابطه بین افت تحصیلی و سواد والدین

شدت ضریب همبستگی تاسی کندال	۰.۴
میزان معنی‌داری	۰.۲۴

همانگونه که در جدول شماره (۶) دیده می‌شود همبستگی بین افت تحصیلی و سواد والدین در حد متوسط مساوی به ۰.۴ با میزان معنی‌داری در حد ۰.۲۴ است. در نتیجه بین افت تحصیلی متعلم و سواد والدین‌شان همبستگی در بین جمعیت نمونه وجود دارد؛ اما چون فاقد معنی‌داری است پس نمی‌توان این اطلاعات را به جامعه آماری تعمیم داد و این فرضیه را تأیید کرد.

جدول ۷. سنجش رابطه بین شاخص عوامل اجتماعی و افت تحصیلی

شدت ضریب همبستگی پیرسون	۰.۷
میزان معنی داری	۰.۰۰۵

طوری که در جدول (۷) مشاهده می‌گردد شدت همبستگی ضریب پیرسون بین این دو شاخص مساوی به ۰.۷ با سطح معنی داری ۰.۰۰۵ در حد زیاد است. در نتیجه نسبت به نوع رابطه و سطح معنی داری بین این دو شاخص، می‌توان گفت علاوه بر این که این رابطه در بین جمعیت نمونه قابل تطبیق است در بین جامعه آماری نیز قابل تطبیق بوده و می‌توانیم اطلاعات حاصل از آن را به جامعه آماری تعمیم بدهیم و در نهایت این فرضیه را تأیید کنیم و چنین استنتاج کنیم که شاخص عامل اجتماعی به عنوان یک عامل کلیدی مؤثر بر افت تحصیلی متعلمین مکاتب شهر هرات است.

جدول ۸. سنجش رابطه بین شاخص پایگاه اقتصادی و افت تحصیلی

شدت ضریب همبستگی اسپرمن	۰.۳
میزان معنی داری	۰.۰۰۲

طوری که در جدول شماره (۸) دیده می‌شود، همبستگی بین هر دو شاخص در حد متوسط مساوی به ۰.۳ با سطح معنی داری مساوی به ۰.۰۰۲ است. در نتیجه از آزمون این دو شاخص استنتاج می‌شود که بین هر دو شاخص رابطه متوسط با میزان معنی داری زیادی وجود دارد. پس، می‌توان داده‌های حاصل شده را به جامعه آماری تعمیم داد و این فرضیه را تأیید کرد و چنین استنتاج کرد که عامل اقتصادی می‌تواند تأثیر زیادی بر افت تحصیلی متعلمین داشته باشد.

جدول ۹. سنجش رابطه بین متغیر نبود زمینه‌های کاری و افت تحصیلی

شدت ضریب همبستگی اسپرمن	۰.۹
میزان معنی داری	۰.۰۰

طوری که در جدول شماره (۹) مشاهده می‌گردد، شدت همبستگی ضریب اسپرمن بین این دو شاخص مساوی به ۰.۹ با سطح معنی داری ۰.۰۰ در حد زیاد است. در نتیجه نسبت به نوع رابطه و سطح معنی داری بین این دو شاخص، می‌توان گفت علاوه بر این که این رابطه در بین جمعیت نمونه قابل تطبیق است در بین جامعه آماری نیز قابل تطبیق بوده و می‌توانیم اطلاعات حاصل از آن را به جامعه آماری تعمیم بدهیم و در نهایت این فرضیه را تأیید کنیم و چنین

استنتاج کنیم که نبود و کمبود زمینه‌های کاری به‌عنوان یک عامل کلیدی می‌تواند مسبب اصلی بی‌انگیزگی و در نهایت افت تحصیلی شود.

جدول ۱۰. سنجش رابطه همبستگی بین ویژگی‌های متعلمین و افت تحصیلی

شدت ضریب همبستگی اسپرمن	۰.۲
میزان معنی داری	۰.۰۴

طوری که در جدول شماره (۱۰) مشاهده می‌گردد، رابطه ضریب همبستگی اسپرمن بین این دو شاخص در حد ضعیف مساوی با ۰.۲ با میزان معنی‌داری ۰.۰۴ است. در نتیجه از آزمون این فرضیه استنتاج می‌شود که بین این دو شاخص تا حدی کمی رابطه همبستگی در بین جمعیت نمونه وجود دارد و می‌توان این رابطه را به جامعه‌آماري تعمیم داد و این فرضیه تأیید کرد و چنین استنباط کرد که ویژگی‌های فردی تأثیرگذار بر افت تحصیلی اند.

نتیجه‌گیری کلی

با توجه به یافته‌هایی که بدست آمده نشان می‌دهد، در بُعد اجتماعی عواملی چون: نداشتن خانواده سالم، موجودیت فرزند زیاد در خانواده، عدم توجه والدین به خواسته‌ها و نیازهای فرزندان شان، نداشتن پشتوانه اجتماعی و تعامل با دوستان تنبل از جمله معرف‌های اصلی تأثیرگذار بر افت تحصیلی متعلمین لند. در بُعد اقتصادی عواملی چون: عدم حملیت مادی خانواده در برطرف کردن نیازهای مادی متعلمین و شغل کم درآمد و نامناسب والدین از هر معرف اقتصادی دیگری، بیشتر تأثیرگذار بر افت تحصیلی اند و در بُعد فردی عواملی چون: تنبلی متعلم، بی‌انگیزه بودن، ضعیف بودن، نداشتن عزت نفس قوی و داشتن مشکلات جسمانی سبب افت تحصیلی‌شان می‌شود. یافته‌های این تحقیق با تحقیقاتی که توسط ملوس (تأکید بر تأثیرگذاری عوامل اجتماعی بر افت تحصیلی)، زارع (تأکید بر تأثیرگذاری عوامل اقتصادی و اجتماعی بر افت تحصیلی) و دسترنج و همکارانش (تأکید بر عدم رابطه بین تحصیلات والدین و افت تحصیلی) همخوانی داشته؛ زیرا نتایج این تحقیق مانند تحقیقات پژوهش‌گران مذکور نشان داد که عوامل اجتماعی و اقتصادی تأثیرگذار بر افت تحصیلی اند؛ اما در این تحقیق نسبت به این که رابطه سه نوع متغیر مستقل با وابسته سنجش شده، روش میدانی و حجم نمونه‌اش زیاد است و تحقیقات کارشده دیگر فاقد همچون معیارهای اند، پس می‌تواند نتایج بهتری در پی داشته باشد. از فرضیه‌های طرح شده در این تحقیق، یک فرضیه (رابطه بین سواد والدین و افت تحصیلی) رد و باقی تأیید شده است. در نهایت با تکیه بر نتایج تحقیقات قبلی، مفاهیم نظری و نتایج این تحقیق می‌توان استنباط و پیشنهاد کرد که اگر

والدین فرزندان خود را تشویق کنند، رابطه اجتماعی مثبتی با فرزندان خود داشته باشند، والدین باسواد باشند، درآمد خوبی داشته باشند، محیط خانه سالم و عاری از خشونت‌ها باشد و نیازهای مادی فرزندان خود را فراهم بسازند، معارف توجه به امکانات مورد نیاز مکاتب داشته باشد، سیستم تدریس شاگرد محوری و تشویقی باشد، و از طرف دیگر ساختارهای اجتماعی و اقتصادی مناسبی برای رشد متعلمین در جامعه وجود داشته و مهمتر از همه متعلمین تلاش و کوشش کنند و دارای استعداد و توانایی‌های بالقوه باشند، موفقیت تحصیلی حاصل می‌شود؛ اما با معکوس این کنش و رفتارها، بیشتر افت و شکست تحصیلی مشاهده خواهد شد. همچنان نسبت به نتایجی که بدست آمده نشان می‌دهد که پدیده افت تحصیلی برآیند عوامل گوناگونی است و متکی بر یک یا دو عامل نیست به همین دلیل برای شناخت بهتر مسأله پیشنهاد می‌شود تا تحقیقات دیگری مرتبط به سنجش رابطه بین وضعیت اجتماعی جامعه و افت تحصیلی، تکنالوژی و عملکرد تحصیلی، سطح سواد اساتید و عملکرد تحصیلی، رسانه‌های اجتماعی و افت تحصیلی و تأثیر سیستم آموزشی بر افت تحصیلی کار شود تا نقش و میزان هر کدام درست سنجش شود.

منابع و مآخذ

- افشاری، ملوس. (۱۳۹۵). *بررسی علل افت تحصیلی و تأثیر سطح سواد والدین بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان. ارائه شده در کنفرانس بین المللی پژوهش در مهندسی، علوم و تکنالوژی*.
<https://sid.ir/paper/871239/fa>
- امین‌فر، مرتضی. (۱۳۶۵). *افت تحصیلی یا اتلاف در آموزش و پرورش. فصلنامه تعلیم و تربیت*، (۷) و (۸)، ۷-۲۵.
- حیدری چروده، مجید و فروغ زاده، سیمین. (۱۳۹۰). *راهنمای کاربردی نرم افزار SPSS با تأکید بر روش تحقیق و آمار*. تهران: جامعه‌شناسان.
- دسترنج، منصوره؛ بلوکی، صدیقه و موذن، مریم. (۱۳۹۲). *بررسی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی محصلان پوهنتون پیام نور بستک. فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی*، (۲۰)۷، ۲۴۱-۲۵۸.
- ده‌بزرگی، غلام رضا. (۱۳۸۲). *بررسی علل افت تحصیلی در دانشجویان پزشکی ورودی شیراز. مجله علمی پوهنتون علوم پزشکی بابل*، (۲)۵، ۷۴-۷۸.
- زارع شاه‌آبادی، اکبر. (۱۳۸۱). *تأثیر فقر اقتصادی و آموزشی بر افت تحصیلی دانشجویان در دانشگاه یزد. نشریه جمعیت*، (۴۱) ۶۹-۸۸.
- شارع‌پور، محمود. (۱۳۹۲). *جامعه‌شناسی آموزش و پرورش*. تهران: سمت.
- عالی‌خانی، شیرین و همکاران. (۱۳۸۵). *بررسی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانشجویان پرستاری. مجله دانشگاه علوم پزشکی ارتش ایران*، (۲)۱۴، ۸۲۰-۸۲۴.

عمید، حسن. (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی عمید. تهران: سکه.

فتی، لادن و همکاران. (۱۳۹۲). مرور سیستماتیک بررسی علل افت تحصیلی دانشجویان پزشکی. گام‌های توسعه در آموزش پزشکی، ۱۰(۲)، ۳۱-۳۸.

کوئن، بروس. (۱۳۹۰). مبانی جامعه‌شناسی. ترجمه غلام‌عباس توسلی. تهران: سمت.

ویو، سوزان و ژیل، گرینون. (۱۳۸۴). آمار کاربردی (به زبان ساده). ترجمه حمزه گنجی. تهران: ساوالان.